

ВИНА ЩОДО ПОХІДНИХ НАСЛІДКІВ

Василь Миколайович ФЕДИТНИК,

*Адвокат, старший партнер – керівник
Департаменту кримінально-правового
захисту АО «Лігал Стратеджі»,
<https://orcid.org/0000-0002-0950-9765>*

Відповідно до принципу суб'єктивного ставлення за провину, кримінальне право України припускає кримінальну відповідальність за вчинене діяння лише за умови, що виною суб'єкта охоплюються всі обставини, які утворюють у своїй сукупності склад даного кримінального правопорушення. Тому питання про встановлення і зміст вини суб'єкта щодо похідних наслідків, як обов'язкової ознаки кримінальних правопорушень, має важливе теоретичне і практичне значення. Тим більше, що в науці кримінального права, вирішення цього питання досить неоднозначне (внаслідок особливостей психічного ставлення особи до різних об'єктивних ознак, поєднаних у рамках одного складу кримінального правопорушення).

В юридичній літературі нерідко висловлюється думка, що кваліфікуючі наслідки можуть спричинюватися або умисно, або з необережності. Зокрема, Н.Ф. Кузнецова з цього приводу висловлює думку, що «більш тяжкі наслідки передбачають звичайно необережну вину» [1, с. 136], а В.Г. Макашвілі, розвиваючи цю позицію, вказує на необхідність ввести в законодавство спеціальну кримінально-правову норму, відповідно до якої посилення покарання з огляду на настання тяжкого наслідку «може мати місце лише в тих випадках, коли особа повинна була і могла передбачати настання визначеного наслідку» [2, с. 40]. Такої ж думки дотримуються і деякі інші вчені [3, с. 174; 4, с. 7].

Особливу позицію у вирішенні даного питання займають І.Я. Козаченко, Т.О. Костарева і Л.Л. Кругликов, які зазначають, що «ставлення винного до кваліфікуючої ознаки кримінальної справи лише умовно можна визначити як умисне або необережне» [5, с. 43]. На їх погляд, більш правильним буде говорити про усвідомлення або не усвідомлення, передбачення або не передбачення, оскільки форми вини (умисел і необережність) характеризують кримінальне правопорушення у цілому, і набувають при цьому певних інтегративних якостей, які не є притаманними психічному ставленню до окремої обставини кримінального провадження.

Сучасна доктрина кримінального права згідно з положеннями ч. 2 ст. 2 КК України, в якій сказано, що «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину ..., доки її вину не буде доведено в законному порядку ...» [6] повністю заснована лише на суб'єктивному ставленні за провину, згідно з яким обов'язковому встановленню підлягає психічне ставлення особи щодо наслідків діяння, нею вчиненого. Адже в КК України існують склади кримінальних правопорушень з подвійною (змішаною, складною) формою вини, для яких характерним є різне психічне ставлення особи до проміжного і

похідного наслідків свого діяння. І, відповідно, є необхідним його встановлення щодо наслідків.

У теорії кримінального права вказані випадки ускладнення суб'єктивної сторони називають подвійною (змішаною, складною) формою вини. Виникнення в кримінальному праві цього поняття обумовлено, як нам здається (і про це свідчить історія розвитку поняття вини), намаганням більш точного визначення ступеню вини особи у вчиненні злочину. Адже в житті досить часто зустрічаються випадки, коли людина вчиняє будь-яке протиправне діяння, в результаті чого настають наслідки, які часто нею не передбачаються.

Проаналізувавши склади кримінальних правопорушень, визначені положеннями статей Особливої частини КК України, дійшли висновку про можливість і доцільність виокремлення деліктів з похідними наслідками. Так, вказана група кримінальних правопорушень представлена протиправними діяннями з похідними наслідками, які передбачають збіг в єдиному складі двох різних форм вини. Суб'єктивна сторона в них може бути визначена у вигляді наступної юридичної формули: умисел + необережність. Ці делікти з похідними наслідками є видом складених злочинів, тобто врахованої законодавцем у межах єдиного делікту ідеальною сукупністю умисного і необережного кримінальних правопорушень, які вчиняються з подвійною формою вини. Вважається, що термін «подвійна», в даному випадку, найбільш вдало відбиває наявність двох різних форм вини, причому кожна з них тут повністю зберігає свою якісну своєрідність.

Для визначення форми вини в таких кримінальних правопорушеннях у літературі запропоновано, як видається, вдалий термін «комбінована форма вини» [7, с. 42]. Його слід підтримати, тому що він (даний термін), найбільш повно відбиває сутність розглядуваного кримінально-правового явища і охоплює собою одночасне стикання, в межах одного ускладненого складу кримінального правопорушення, усіх можливих збігів психічного ставлення особи до проміжного і похідного наслідків.

У чинному КК України законодавець взагалі утримується від введення спеціальної норми з цього питання, і покладається на загальні підстави кримінальної відповідальності, тобто обов'язковість встановлення вини щодо похідних наслідків. І це є досить логічним. Як вже було вказано вище, психічне ставлення особи до похідної шкоди у всіх випадках повністю охоплюється ознаками, що характеризують умисел або необережність. Прийняття ж спеціальної норми, як це було зроблено в КК деяких держав, непрямо підтверджувало б наявність третьої, самостійної форми вини. Крім того, довелося б сконструювати деяку універсальну формулу, в якій були б відображені всі випадки ускладненості суб'єктивної сторони, як мінімум в обсязі злочинів з похідними наслідками. І хоча вирішення даного питання виходить за межі теми цієї роботи, зроблені тут висновки дозволяють запропонувати одне з можливих рішень, яке можна було б покласти в основу для створення подібної норми в майбутньому. Його основна мета – закріпити модель кримінально-правової норми, про відповідальність особи, яка вчинила злочин з похідними наслідками. Воно може виглядати наступним чином: «Відповідальність особи за наслідки, що обтяжують (кваліфікують)

злочин, може мати місце лише при встановленні умисного чи необережного до них відношення».

Список використаних джерел:

1. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности. М.: Юрид. лит., 1958. 219 с.
2. Макашвили В.Г. Некоторые вопросы вины в советском уголовном законодательстве. *Советское государство и право*. 1952. № 1. С. 39–44.
3. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. М.: Юрид. лит., 1972. 352 с.
4. Фролов Е., Свинкин А. Двойная форма вины. *Советская юстиция*. 1969. № 7. С. 7–8.
5. Козаченко И.Я., Костарева Т.А., Кругликов Л.Л. Преступления с квалифицированными обстоятельствами и их уголовно-правовая оценка. Курс лекций. Екатеринбург: Изд-во Урал. ГЮА, 1994. 59 с.
6. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
7. Касынюк В.И. Уголовная ответственность за повреждение путей сообщения и транспортных средств: текст лекций. Харьков: ХюРИ, 1979. 58 с.